

Ocene in poročila

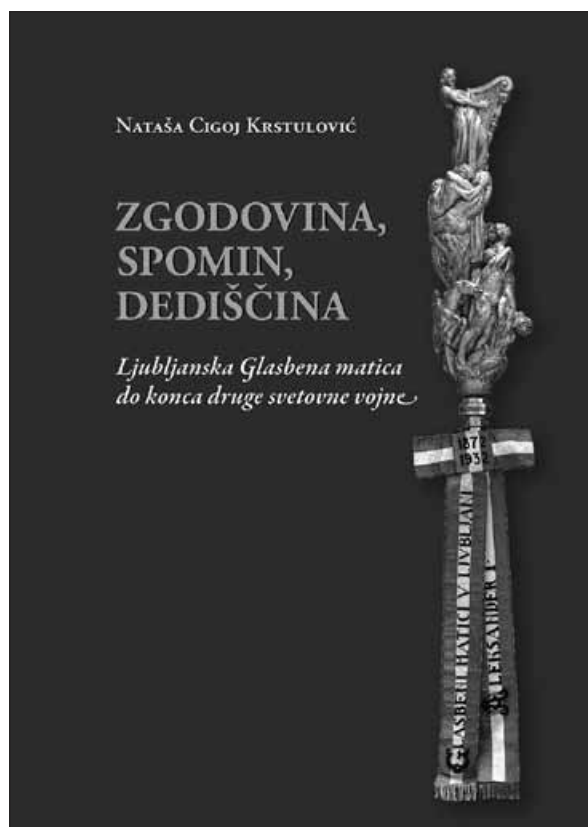

Nataša Cigoj Krstulović: Zgodovina, spomin, dediščina: Ljubljanska Glasbena matica do konca druge svetovne vojne. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2015, 342 strani.

Znanstvena sodelavka Muzikološkega inštituta ZRC SAZU Nataša Cigoj Krstulović je po številnih prispevkih o glasbenem delu čitalnic in Glasbeni matici napisala obširnejši pregled tega prvega slovenskega glasbenega društva, ustanovljenega leta 1872. Po predgovoru se je v prvem poglavju, Preludiju, osredotočila na ustanovitev društva in načrte, ki si jih je zadalo za bodočnost. Nato si skozi monografijo sledijo poglavja, skozi katera po kronološkem redu spremljamo različne oblike dejavnosti Glasbene matice od njenih začetkov do konca delovanja društva po 2. svetovni vojni. V grobem bi lahko osrednji del knjige delili na dva širša sklopa, na oris razvoja Glasbene matice do 1. svetovne vojne in čas po njej.

Za prvo obdobje velja, da so postopoma uveljavljali tisto, kar so si zapisali v pravila. Sprva so, ker so slovensko glasbeno življenje gradili povsem na novo, naleteli na številne težave, a se je položaj bistveno popravil, ko so prišli do hiše na Vegovi. Društvo si je v prvem obdobju najbolj prizadevalo, da bi lahko natisnili čim več skladb in s potrebnim gradivom oskrbeli razvijajočo se slovensko glasbeno sceno. Skromni čitalniški začetki so narekovali predvsem lažja, nezahtevna zborovska dela. Težavnostna stopnja se je začela stopnjevati proti koncu stoletja, kar je kazalo na zrelost delovanja Glasbene matice in na višanje kakovosti zborov slovenskih kulturnih društev, ki so bili uporabniki knjižnih izdaj Matice.

Širši javnosti najbolj prepoznavni del Glasbene Matice je bil njen pevski zbor. Dokaz njegove uspešnosti delovanja je bilo znano gostovanje na Dunaju leta 1895. Kakšen ugled je pevski zbor užival v tistem času, nakazuje podatek, da se je na Dunaj iz Londona pripeljal sam Antonin Dvořák, da bi dirigiral zboru Matice. Ugled in kakovost glasbenikov Matice je ob prelomu stoletja že dosegel takšen nivo, da si skorajda ni bilo mogoče zamisliti zelo pomembne slovenske narodne prireditve brez njihovega sodelovanja. To je bilo vidno tudi v kritiki, ki ni bila več tako kot v prvih letih delovanja zadovoljna že zgolj s tem, da delujejo v slovenščini, temveč je zahtevala raven, primerljivo s kakovostnejšimi tujimi ansambli.

Za razliko od vokalne je za pričakovanji zaostajal razvoj orkestralne glasbe. Za dvig kakovosti glasbenikov so ustanovili glasbeno šolo, ki je dobivala podružnice v drugih slovenskih mestih. V knjigi lahko sledimo napredku delovanja šole Glasbene matice skozi desetletja njenega delovanja. Za nekatere izmed prvih učiteljev na šoli, katere cilj je bil vzgajati bodoče slovenske glasbenike, velja, da niti niso znali govoriti po slovensko; so se pa morali obvezati, da se bodo, če so hoteli obdržati službo, naučili slovenščino v doglednem času. Šolanje pa ni izpolnilo vseh pričakovanj. Predvsem je bilo premajhno zanimanje za učenje pihal in trobil. Veliko število vpisanih na ure klavirja, zlasti deklet, pa je dovolj jasno nakazovalo na vlogo igranja klavirja v družinskem okolju meščanske kulture. Vodilnih ni zadovoljevalo število vpisanih za učenje inštrumentov, potrebnih za sestavo močnega filharmoničnega orkestra, ki bi lahko tekmoval z nemško Filharmonično družbo in njenim znamenitim orkestrom. Toda ustanovitvi prve Slovenske filharmonije je že po nekaj letih sledil tudi njen razpust. Med težavami za njeno delovanje bi lahko omenili

tudi nezadostno število slovenskih šolanih glasbenikov, poleg tega pa je slovensko občinstvo bistveno raje kupovalo vstopnice za koncerte vokalne glasbe, medtem ko orkestralna ni naletela na tako ugoden odziv.

Omenjanje slovensko-nemških sporov najdemo že od konca 19. stoletja. Avtorica prepričljivo opozarja, da vseh konfliktov le ne gre preveč enostavno pripisati narodnostnim nasprotjem, temveč da je treba pri nesoglasjih, do katerih je prihajalo v glasbenem svetu, upoštevati tudi idejne, generacijske in osebnostne razlike. Da pa ne bi vedno nacionalnih sporov razlik pripisovali zgolj agresivnosti nemške strani, nam v poduk pove podatek, da je *Laibacher Zeitung* poročal o prireditvah vseh ljubljanskih glasbenih društev ne oziraje se na organizatorja, medtem ko sta osrednja slovenska časopisa »pozabljala« omeniti tudi slovenske prireditve, če so potekale pod patronatom »napačnega« organizatorja. Kar nas seveda nehoti spomni tudi na poročevalsko raven slovenskega časopisja dandanašnjega časa.

Po 1. svetovni vojni je Glasbena matica v novi državi vstopila v novo obdobje razvoja, ko je izgubila konkurenco nemške Filharmonične družbe, kar se je slabo odrazilo na orkestralnem področju. A so Slovenci še vedno raje bolj pridno obiskovali koncerte vokalne glasbe. Novosti, kot sta bili npr. Koncertna poslovalnica ali organizacija 1. glasbenega festivala s široko paleto raznolike ponudbe, sta dokazovali pollet, ki ga je Matica doživela v novih pogojih delovanja. Dvig kakovosti je v obdobju med svetovnima vojnama zaznaven tudi v bolj ostri kritiki, ki ni bila več zadovoljna zgolj s tem, da je nekaj (narodno) slovensko. Še posebej, ker je zbor Glasbene matice dobil močno konkurenco v novih pevskih zborih z mlajšim članstvom in sodobnejšim programom.

Že pred 1. svetovno vojno je Glasbena matica dosegala rezultate, ko se je bilo treba vprašati, ali še vztrajati na amaterski ravni ali nadgraditi delovanje v poklicno smer. Težavo pri tem je predstavljalo neravnovesje med visoko ravno vokalne glasbe in zaostajajočim orkestralnim delovanjem. Ta razkorak se je nadaljeval tudi še po 1. svetovni vojni, ko je vodenje Glasbene matice prevzel Vladimir Ravnihar, pod katerim je društvo doživelo silovit razvoj. Dozidani so bili prostori Glasbene matice, organizirani novi festivali in razširjena izdajateljska dejavnost. Le do velikega, dobro uigranega simfoničnega orkestra je bila še kar dolga pot in med prireditvami Koncertne poslovalnice so bili v izraziti prevladi še vedno vokalne. Ustanovljen je bil konservatorij, sprva kot del društva in kasneje podržavljen in kot Glasbena akademija ena od redkih visokošolskih ustanov na Slovenskem pred 2. svetovno vojno. V hudih letih vojne je Matica branila svojo avtonomnost, kolikor se je dalo, po vojni pa je bila ena izmed tistih kulturnih ustanov, ki se je branila popolnega podržavljenja. Toda pod komunistično oblastjo, ki je hotela

spraviti pod svoj nadzor celotno kulturno dejavnost, to preprosto ni bilo mogoče in v domeni društva je ostal le še pevski zbor.

V sklepnem poglavju, Postludiju, je avtorica spretno predstavila pomen Glasbene matice v slovenskem kulturnem razvoju. Poudarila je nacionalni poudarek v zasnovi njenega delovanja, kot nekakšno protitež »kranjsko« orientirani Filharmonični družbi. A ob tem hkrati nakazala, da Matica le ni bila samo slovenska, saj je bila močno navezana na Čeha in južne Slovence. Pa tudi v slovenski komponenti je bila pazljiva in opozorila na potrebo po razlikovanju med »slovenskim« in »ljudskim«. Tudi dilemi, s katero se je Glasbena matica soočila že kmalu po prvih uspehih, ali vztrajati na amaterski podlagi ali preiti na profesionalno raven, je posvetila potrebno pozornost. Avtoričine ocene vodijo do nedvoumnega spoznanja, da popoldansko ljubiteljstvo pač kmalu naleti na ovire, želje in pričakovanja bolj zahtevne publike pa lahko izpolni le dolgotrajno in študijozno delo.

Cigoy Krstulovičeva je s tem delom dopolnila poznavanje kulturnih društev, ki jih je slovensko meščanstvo na začetku avstrijske ustavne dobe ustanovilo kot protitež nemškim s ciljem, da v doglednem času pripeljejo do oblikovanja osrednjih poklicnih slovenskih kulturnih ustanov. Za nekatere od teh že imamo preglede njihovega delovanja (npr. za Slovensko matico), nekateri so bolj raziskani le v posameznih obdobjih svojega delovanja (npr. Dramatično društvo). V nabor obsežnejših monografij o delovanju najstarejših slovenskih kulturnih ustanov lahko sedaj vključimo tudi celovit pregled Glasbene matice.

Avtorica v svojem delu popravlja nekatere stare napake ali spodrsrljaje, ki smo jih lahko prebirali v starejših knjigah. Posredno ali bolj neposredno polemizira tudi z naziranjem, ki so bili nekdanji del »standardiziranih« obrazcev pisanja o preteklosti. Tako npr. s konkretnimi podatki negira ocene, da je bil upad števila članstva Glasbene matice v osemdesetih letih posledica idejnih sporov s Cecilijanskim društvom. V nasprotju s tem je pokazala, da sta bili društvi dejansko tesno povezani in da sta sodelovali kljub razlikam v pristopih razvijanja glasbenih navad. Za razliko od idejnih so bile te na začetku bolj na jezikovni ravni, saj je Glasbena matica gojila petje, tudi cerkvenih pesmi, v slovenskem jeziku, medtem ko so Cecilijanci vztrajali pri latinščini. Ob prebiranju knjige se nam zastavijo še nekatera vprašanja, ki odstopajo od stereotipnih predstav. So učitelji zapuščali delovna mesta v šoli Glasbene matice res le zaradi slabega plačila in nestalnosti mest v Ljubljani? Ni ob tem morda preveč spregledan nekoliko provincialni značaj Ljubljane, ki je zlasti Čeha ali pa Nemce vodil v iskanje drugega službenega mesta v močnejših kulturnih središčih monarhije? Saj je tudi v knjigi omenjeni primer Frana Gerbiča, ki je prišel na skromno plačano delovno mesto v Ljubljano z boljše plače, ki jo je dobival na konservatoriju v Lvovu, po-

kazatelj, da plača le ni bila alfa in omega odločanja, da je treba upoštevati tudi »narodno stvar« in druge, z emocijami in pričakovanji nabite želje.

Bralec lahko ob tem ali onem poudarku pogrša še kakšno besedo ali pojasnilo več. Za vsako obdobje njenega delovanja je avtorica pojasnila veljavna pravila, ki so narekovala delo Glasbene matice. Morda bi veljalo ob njihovi temeljiti analizi tistega, kar jim je uspelo izpeljati, bolj izpostaviti tudi cilje, ki jih niso dosegli. Pri detekciji koncertnih sporedov, pripravljenih programov, vodilnih v Matici in imen skladateljev, ki so jih izvajali, je avtorica zelo natančna in to rdečo nit sledi skozi celotno delo. Premalo pa ob tem izvemo o »drugih« na prireditvah, o poslušalcih. Kakšne so bile vstopnine, so bile predstave dosegljive širšim krogom ali pa zgolj meščanski eliti? O tem, kako so nastope sprejemali kritiki, bi prav tako želeli izvedeti še kakšno besedo ali misel več. Ob omembi ustanovitve Glasbene akademije bi verjetno veljalo dodati, da je bila to edina od umetniških akademij, ustanovljena pred 2. svetovno vojno in da so bila prizadevanja na drugih dveh področjih, na likovnem in gledališkem, z ustanovitvijo ustreznih akademij kronana šele po koncu vojne; s tem poudarkom bi tozadevna prizadevanja Glasbene matice dobila še dodatno vrednost.

Knjiga je zanimiva za branje za širši krog publike, podatkovno pa je vsekakor najbolj nabita s podatki, ki bodo pritegnili muzikologe. Povezava na širšo družbeno stvarnost, kar bi jo naredilo še atraktivnejšo za ljubitelje drugih humanističnih strok, je nekoliko šibkejša točka monografije. V literaturi tako ne najdemo nekaterih temeljnih del o razgibanosti kulturnopolitičnega prostora na Slovenskem v času delovanja Glasbene matice, v več knjigah natisnjene kulturnopolitične zgodovine Slovencev v avstrijski dobi Ivana Prijatelja, analizo kulturne politike v Kraljevini SHS Ervina Dolenca, kulturnopolitičnih dilem v času 2. svetovne vojne Bojana Godeše itd. V tovrstnih delih bi lahko našli še marsikaj takega, kar bi izpostavilo pomen Glasbene matice in utrdilo njen opis kot enega izmed najpomembnejših slovenskih društev iz svojega obdobja. Avtorica je skozi delo poudarila pomen posameznih najbolj vidnih članov društva, marsikje lahko slutimo, da je njen uspeh zasluga »diplomatskih« spretnosti obeh Ravniharjev, Frana in sina Vladimirja, ki sta bila predsednika Glasbene matice dolga desetletja. Da ob tem ni bilo prostora za gnilo kompromisarstvo, kakšna stopnja odločnosti je obveljala v odnosu do oblasti, bi težko izvedeli zgolj iz gradiva društva. V znanstveni literaturi npr. že omenjeni podatek, da je predsednik Glasbene matice Vladimir Ravnihar leta 1941 kot najstarejši član deputacije slovenskih kulturnih ustanov pri najvišjem predstavniku italijanskih okupacijskih oblasti prebral tako odločno spomenico kulturnih ustanov, da o njej časopisje tedaj niti ni poročalo (za razliko od tistih, ki so se prilizovali predstavnikom

Italije), bi npr. še okrepilo vtis o odločnosti vodstva Matice ob soočenjih s predstavniki oblasti.

Izpostaviti velja še tiste odlike knjige, ki zelo popestrijo branje že sicer zelo zanimive monografije. Verjetno niti ni potrebno posebej razpredati, da na znanstveni aparat ne moremo imeti kakšnih pripomb, saj je avtorica vestno citirala zbrano gradivo in vire na koncu tudi komentirala in sistematično navedla; to bi pač moralo biti načelo, ki naj bi ga spoštoval vsak resnejši raziskovalec. Ni pa vsako znanstveno delo tako kot to obogateno z drugimi dodatki. Besedilo skozi celotno knjigo krasi izvrsten izbor slikovnega gradiva. Del izbora so tudi portreti pomembnih članov in sodelavcev Glasbene matice. Ob teh je avtorica dodala obširnejše biografije z osnovnimi življenjskimi podatki, glasbenimi uspehi in bolj konkretno njihovem prispevku pri ustvarjalni rasti Matice. Bralca ti dodatki povsem nevsiljivo vodijo do preprostega sklepa, da uspešnega delovanja katerekoli kulturne ustanove pač ne more biti brez predanih in kreativnih ustvarjalcev.

Znanstvena monografija Nataše Cigoj Krstulović je zanimivo branje za vse, ki jih zanima naša kulturna preteklost. Knjiga se bere tekoče in bralca ne pusti preveč lahko od sebe.

Aleš Gabrič

Milan Bračika: Žumberak. Zemljepisni položaj in zgodovinska vloga Žumberka v Vojni krajini ter ljudska kultura Žumberčanov. Metlika: KUD Žumberak Novo mesto, 2015, 95 strani.

Avtor knjige Milan Bračika je leta 1984 diplomiral iz zgodovine in etnologije na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Na srednjih šolah v Novem mestu, Črnomlju in Metliki je poučeval zgodovino in zemljepis. Po materi izhaja iz ene najstarejših metliških meščanskih rodbin, vendar se po očetovem poreklu smatra za trdnega Žumberčana in pravega potomca Uskokov. Zato se je posvetil zbiranju gradiva za zgodovino Žumberka in vlogi Uskokov v njeni preteklosti. Njegovo delo o Žumberku je doslej edini celovit prikaz tega področja.

V času študija mi je predlagal, da bi pripravil načrt ekskurzije na območje Žumberka. Z veseljem sem sprejel njegovo pobudo in 23. oktobra 1984 sem študente zgodovine popeljal na to območje. Najprej smo se ustavili v Metliki, se seznanili z njeno preteklostjo in ogledali znamenitosti. Nato pa nas je Bračika usmeril na območje Žumberka proti Vivodini, kjer nas je sprejel tamkajšnji župnik Slovenec Ludvik Slamnik (rojen 24. julija 1904 v Žirovnici, župnik na